

KARTŲ KAITOS IŠŠŪKIAI IR GALIMYBĖS ŪKININKŲ ŪKIUOSE²

Jurgita Zaleckienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija

ANOTACIJA

Ūkininkų ūkiai dažnai nagrinėjami šeimos ūkių koncepcijos kontekste. Klasikiniame modelyje, vyresnės kartos ūkininko ūkio savininkus dažniausiai pakeičia jaunesni šeimos nariai. Tačiau pastaraisiais metais dėl socialinių, ekonominių, politinių veiksnių tendencijos keičiasi. Kartų atsinaujinimo ūkininkų ūkiuose problema aktuali daugelyje šalių. Tyrimo tikslas – įvertinti kartų kaitos iššūkius ir galimybes Lietuvos ūkininkų ūkiuose. Bendras ir jaunų žmonių skaičius kaimo vietovėse mažėja. Kaimiškose vietovėse daugėja gyventojų, kurių gyventojai neturi nieko bendro su žemės ūkiu. Užimtumas žemės ūkyje išlieka daugiausiai senbuvių kaimo gyventojų ar jų šeimos narių pagrindine veiklos sfera. Stipresni įsitraukimo į ūkio veiklą ketinimai ir motyvai tuo atveju, kai ankstesnės šeimos kartos nuosekliai plėtojo ir sukūrė ekonomiškai stiprius šeimos ūkius. Atliekant tyrimą taikyti mokslinės literatūros analizės ir sintezės, statistinių duomenų analizės ir apibendrinimo, palyginimo, focus grupių interviu, kokybinės turinio analizės metodai.

Reikšminiai žodžiai: kartų kaita, ūkininko ūkis.

ĮVADAS

Mokslinėse diskusijose kaimo vietovių senėjimas akcentuojama kaip aktuali problema daugelyje pasaulio šalių. Socialinė ir verslo infrastruktūra kaimo vietovėse mažiau patraukli jauniems žmonėms. Sumažėjus žemės ūkio sektoriaus įtakai, infrastruktūros objektams bei užimtumo galimybėms (Kuliešis, Pareigienė, 2014) jaunuoliai ieško galimybių miestuose ar net kitose šalyse. Mokslininkai, politikai pripažįsta kartų atsinaujinimo problemą ne tik ES mastu (Eistrup, Sanches ir kt., 2019; White 2015). Tradiciniame ūkininko ūkio paveldėjimo modelyje vyresnės kartos ūkio savininkus pakeisdavo įpėdiniai, dažniausiai tai šeimos nariai (Sroka, Dudek ir kt., 2019). Tačiau dėl įvairių socialinių, ekonominių, politinių ir kt. veiksnių, situacija pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai kinta. Mokslininkai kartų kaitos ūkininkų ūkiuose temą analizuoja skirtingais aspektais. H. M. Chiswell (2014) analizavo ūkininkų ūkių augimo potencialą esant potencialiam paveldėtojui. Urbanizacijos daromą įtaką kartų kaitai tyrė Lenkijos mokslininkai (Sroka, Dudek ir kt., 2019). Potencialaus paveldėtojo problematiką analizavo A. Grubbström, H. Sooväli-Sepping (2012), ūkininkavimo žinių perdavimą iš kartos į kartą nagrinėjo M. Wójcik, P. Jeziorska-Biel ir K. Czapiewski (2019).

Giliau pasidomėti šia tema paskatino darbas su jaunais žmonėmis, pasirinkusiais žemės ūkio mokslų krypties studijas. Jų stipri motyvacija dirbti žemės ūkio versle privertė kelti diskusinį klausimą: kiek kartų kaitos problema aktuali ūkininkų ūkiuose Lietuvoje?

Tyrimo tikslas – įvertinti kartų kaitos iššūkius ir galimybes Lietuvos ūkininkų ūkiuose.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir sintezė, statistinių duomenų analizė ir apibendrinimas, palyginimas, focus grupių interviu, kokybinė turinio analizė.

Statistiniai duomenys analizuoti už 2010–2020 m. Focus grupių interviu vykdyti su studentais, studijavusiais Lietuvos aukštojoje mokykloje pagal žemės ūkio mokslų krypties studijų programą 2019–2021 m. Focus grupė_1, N=18; iš jų 5 merginos, 13 vaikinių; Focus grupė_2,

² Parengta įgyvendinant tarptautinį „Erasmus+“ strateginių partnerysčių programos finansuojamą projektą „Jaunųjų ūkininkų valdomų smulkųjų ūkių gyvybingumas pagal naują „nuo ūkio iki stalo“ strategiją (2020-1-CZ01-KA203-078495). Šis straipsnis atspindi tik projekto vykdytojų požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokią jame esančios informacijos naudojimą.

N=25; iš jų 3 merginos, 22 vaikinai; Focus grupė_3, N=18, iš jų 6 merginos, 12 vaikinių. Gilesniam situacijos įvertinimui atsitiktine tvarka buvo parinkti ir analizuoti 10 focus grupių dalyvių savarankiškų rašto darbų tema „N ūkio veiklos įvertinimas“.

ŪKININKAVIMAS – ŠEIMOS TRADICIJŲ TAŠA

Ūkininko ūkis – natūraliai susiformavusi organizacija šeimos ekonominiams tikslams tenkinti. Nuo seno kaime gyvenančios šeimos tradiciškai, pagal turimus išteklius ir gebėjimus, užsiėmė žemės ūkio veikla, ją koregavo priklausomai nuo politinės situacijos, ekonominių veiksnių, šeimos kintančių tikslų ir išgalių. Pradiniuose etapuose ūkininkavimas sunkiai atsiskyrė nuo namų ūkio, buvo sunku nustatyti ribą tarp verslinio ir neveruslinio ūkininkavimo. Tai lėmė, kad dauguma veikiančių ūkininkų ūkių buvo ne specialiai ir motyvuotai įkurtos, bet natūraliai iš kaimiško gyvenimo būdo išsirutuliojusios verslo organizacijos. Mokslo darbuose (Burton, Otte, 2022, Bertoni, Cavicchioli, 2016; Hansson, Ferguson ir kt., 2013; Poviliūnas, 2008; Treinys, 2002) ūkininkų ūkiai dažnai nagrinėjami šeimos ūkių koncepcijos kontekste, akcentuojant ūkininkų ūkių šeimyninę prigimtį.

Neretai keliamas diskusinis klausimas, kas tai – šeimos ūkis ar ūkininko ūkis? Tačiau sutariama, kad juose tiek turtas, tiek jo valdymas yra šeimos narių rankose, o didžiąją dalį darbo atlieka šeima. Ūkininko ūkis reiškia savarankišką žemės ūkio įmonę, teikiančią natūrinės ir pinigines pajamas ūkininkui ir jo šeimai išgyventi iš ūkio veiklos, ūkininkų ūkiai yra geriausiai suderinti su kaimišku gyvenimo būdu, sąveikauja su gamta, užtikrina kaimo šeimų materialųjį pagrindą ir kaimiškų vietovių gyvybingumą bendrai. A. Poviliūno (2008) teigimu, buvo ir vis dar išlieka šeimos ūkio pastovumo teorija, besiremianti maksimaliu šeimos darbo panaudojimu ir šeimos vartojimo apribojimu, iškilus ūkininkavimo sunkumams. N. Jurkėnaitės (2012) teigimu, dažnai ūkininkas net ir esant neigiamiems ūkio veiklos rezultatams ir toliau ūkininkauja. Tai rodo, kad pokyčių ūkininkų ūkiuose būtinumas gali būti sunkiai suderinamas su pagrindine ūkininkų vertybe – gyvenimo būdo stabilumu. Dar savo laiku U. Plank (1964), ištyręs ūkininkų ir jų šeimų socialines vertybes, pabrėžė, kad bene pagrindinę vietą šioje vertybių skalėje užima nuosava gyvenimo sfera ir jos stabilumas. Ūkininkavimas yra daugiau nei profesinė veikla, tai – gyvenimo būdas. Ši veikla neatsiejama nuo šeimos istorijos, iš kartos į kartą perduodamos žemės ir ūkininkavimo sprendimo būdų. Ūkininkų šeimos ne tik gamina natūralius produktus, jos puoselėja senąsias tradicijas, kuria vertybes. Ūkininkavimas, gyvenamoji vieta ir gyvenimo būdas ūkininko ūkyje yra neatskiriami, tradiciški ir sudaro vieningą jo vertybinį pamatą. Dėl nestabilių ir nepalankių sąlygų atsisakant ūkininkavimo, kardinaliai keičiasi ir gyvenimo būdas, iškyla gyvenamosios vietos keitimo problema, tai yra sugriūva pagrindinių vertybių sistema. Todėl ūkininkai ypatingai vertina ūkininkavimo stabilumą.

KARTŲ KAITAI ŪKININKŲ ŪKIUOSE ĮTAKĄ DARANTYS VEIKSNIAI

Analizuotuose moksliniuose straipsniuose (Sroka, Dudek ir kt., 2019; Grubbström, Sooväli-Sepping, 2012; Burton ir P. Otte, 2022 ir kt.) akcentuojama, kad kartų kaitai ūkininkų ūkiuose įtaką daro įvairūs tiek endogeniniai, tiek egzogeniniai veiksniai. R. J. F. Burton ir P. Otte (2022) teigimu, ūkio valdytojo amžius yra pagrindinis veiksnys, lemiantis esminius pokyčius ūkininkų ūkiuose. Ūkininko ūkio gyvavimo ciklas sutampa su jo valdytojo amžiumi. Todėl įsitraukimas į veiklą, inovacijų diegimas, veiklos intensyvinimas ar jos mažinimas vyksta tam tikrais žmogaus amžiaus / gyvenimo tarpsniais. Ūkio potencialaus paveldėtojo buvimas užtikrina didesnę stabilumą ir didesnę vystymosi potencialą (Bertoni, Cavicchioli, 2016). Nesant potencialaus paveldėtojo vėlesniuose ūkio gyvavimo etapuose ūkio savininkai dažnai nustoja investuoti (Burton, Otte, 2022).

B. White (2015) teigimu, pastaruosius du dešimtmečius ūkininkų ūkių kartos turi palankesnes galimybes įgyti išsilavinimą, o tai lemia, kad įsitraukimas į darbinę veiklą ar ūkių perėmimas nusikelia. Kita vertus, tam įtakos turi ir ilgėjanti žmogaus gyvenimo trukmė apskritai. Turint

aukštesnį išsilavinimą yra didesnės galimybės siekti profesinės karjeros kitose srityse, kur tikėtina ir pajamos iš veiklos stabilesnės, ir kitų galimybių jauniems žmonėms yra gerokai daugiau. M. Eistrup, A. R. Sanches ir kt. (2019) teigimu, daliai jaunų žmonių nepatraukli veikla ūkiuose, nes gaunamos mažos ar nestabilios pajamos, ilgos ir neapibrėžtos darbo valandos, gyvenimas atokiose vietovėse daliai yra mažiau patrauklus. Bet taip pat pažymima, kad geresnis išsilavinimas paprastai lemia geresnius ekonominius rezultatus kalbant ir apie ūkininkavimą. Išsilavinusių ūkininkų ūkių savininkų karta yra labiau pasiruošusi prisitaikyti prie ateities iššūkių.

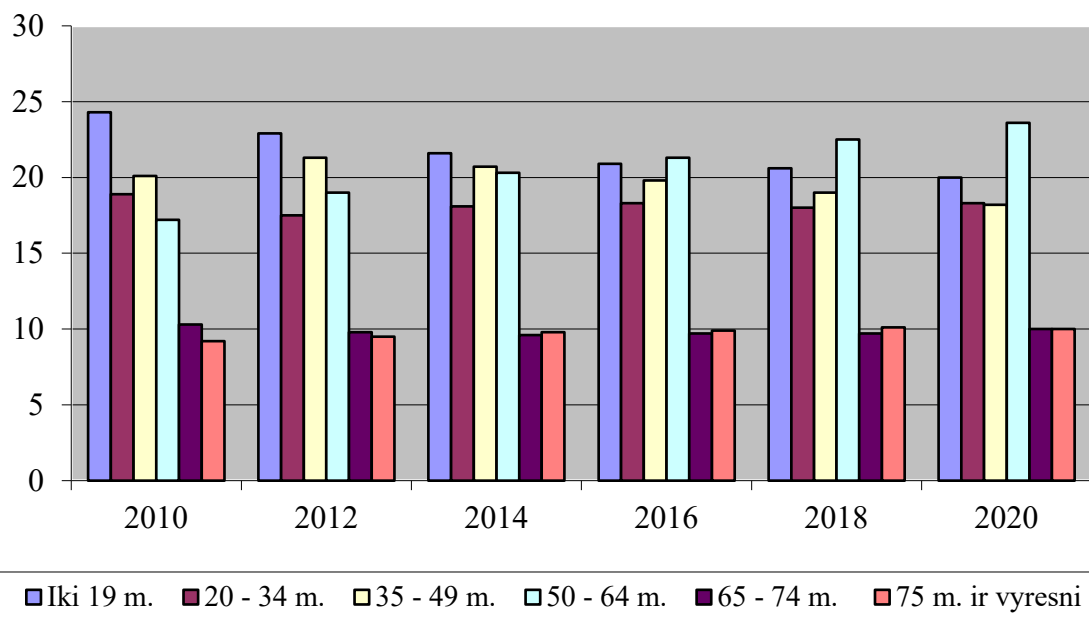
W. Sroka, M. Dudek ir kt. (2019) teigimu, galimybes ar iššūkius lemia turimas žemės plotas ar ūkio ekonominis gyvybingumas. Turint nedidelį ūkį, neretai būna sudėtingiau padaryti jį ekonomiškai stipresnį. Galimybių yra nemažai, bet tai reikalauja investicijų, nuosavų finansinių išteklių, naujų žinių, nes turimos patirties nepakanka. Vis tik ekonomiškai stiprūs ūkininkų ūkiai yra patrauklesni potencialiems paveldėtojams.

Didėjanti žemės ūkio ir maisto produktų paklausa pasaulyje suponuoja poreikį didinti konkurencingumą šioje šakoje, diegti inovatyvius sprendimus, tuo pačiu siekti mažesnio neigiamo poveikio aplinkai. Į tai orientuota didelė dalis finansinės paramos instrumentų. W. Sroka, M. Dudek ir kt. (2019) teigimu, BŽŪP taikomos priemonės, skirtos remti kartų kaitą šeimos ūkiuose, kaip pavyzdžiui, paramos priemonės jauniems ūkininkams ar vyresnio amžiaus žmonių pasitraukimui iš aktyvios ūkinės veiklos. Jaunoji ūkininkų karta sietina su inovatyvumu, didesnėmis investicijomis.

Miestų plėtros, kaimiškųjų vietovių urbanizacijos procesai vertinami taip pat nevienareikšmiškai. Anot tyrėjų, šie procesai kelia įvairių iššūkių socialinėms ir ekonominėms funkcijoms aplink juos esančiose kaimo vietovėse (Sroka, Dudek ir kt., 2019). Neretai tai gali sukurti tam tikras galimybes, pavyzdžiui, tokiose teritorijose atsiveria naujos rinkos žemės ūkio ir maisto produktams bei įvairioms paslaugoms. D. Bertoni ir D. Cavicchioli (2016), pažymi, kad kaimo ir miesto sąsajos sukuria palankesnę aplinką ūkių perėmimui. Tačiau neretai yra kaip ribojantis veiksnys ūkininkavimui. Žemės plotų paklausa tokiose teritorijose didėja, jos kaina taip pat. Dalis žemės savininkų sutinka parduoti žemę, kuri vėliau užstatoma infrastruktūros objektais ar gyvenamaisiais namais. Likę ūkininkauti gali patirti ir patiria spaudimą atsisakyti žemės ūkio veiklos (Sroka, Dudek ir kt., 2019). Gilesnių tyrimų šioje srityje nėra daug atliktų, bet turimi tyrimai (Bertoni, Cavicchioli, 2016; Sroka, Dudek ir kt., 2019) leidžia teigti, kad teritorinės ir darbo rinkos sąlygos daro įtaką ūkio perėmimo tikimybei.

SOCIALINIAI DEMOGRAFINIAI POKYČIAI KAIMO VIETOVĖSE LIETUVOJE

Bendram situacijos suvokimui pirmiausiai bus apžvelgiamas bendras socialinis demografinis kaimo vietovių kontekstas. Pastarąjį dešimtmetį vyksta ženklūs demografiniai socialiniai pokyčiai kaimo vietovėse. Gyventojų skaičius kaimo vietovėse mažėjo, 2020 m. palyginus su 2010 m. jų skaičius sumažėjo nuo 1042,9 iki 912,6 tūkst., t.y. daugiau kaip 13 proc. (Lietuvos Statistikos departamentas, 2022). Pastebimos ir gyventojų senėjimo tendencijos, vyresnio amžiaus gyventojų dalis lieka panaši (1 pav.), tačiau jaunų žmonių dalis mažėja. Gyvenimo trukmės ilgėjimas yra teigiama tendencija, tačiau pažangaus kaimo vystymasis pirmiausiai sietinas su jaunąja karta.

1 pav. Lietuvos kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes 2010–2020 m., proc.
(sudaryta autorės pagal LR Statistikos departamento (2022) duomenis).

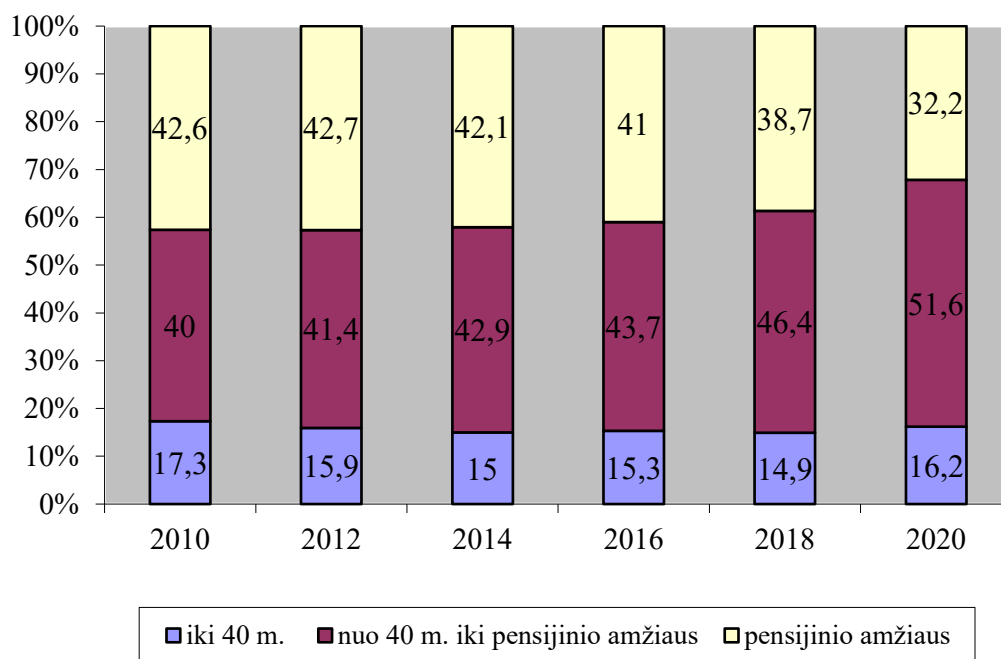
Nepaisant bendro kaimo gyventojų skaičiaus mažėjimo, vidinės migracijos srautų tendencijų analizė rodo, kad į kaimo vietas keliausi gyventi vis daugiau miesto gyventojų (1 lentelė).

1 lentelė. Vidinės migracijos srautai Lietuvoje 2010 – 2020 m., tūkst.
(sudaryta autorės pagal LR Statistikos departamento (2020) duomenis)

Migracijos srautai	2010	2012	2014	2016	2018	2020
Atvykę į miestus	30,3	38	37,2	37,5	42,9	41,4
Iš miesto	13,7	16,7	16,5	17,1	18,5	17,9
Iš kaimo	16,6	21,3	20,7	20,4	24,4	23,5
Atvykę į kaimus	19,5	22	24,2	31,1	33,2	29,1
Iš miesto	16,3	18,4	20,7	26,8	28,1	24,4
Iš kaimo	3,2	3,6	3,5	4,3	5,1	4,7

Nors migracijos saldo kaimiškųjų vietovių atžvilgiu ir neigiamas, tačiau iš miestų gyventi į kaimą atvyksta daugiau žmonių negu iš jo išvyksta. Tokioms tendencijoms daugiausiai įtakos turi, anot J. Jasaičio (2009), „besiformuojanti naujo būsto samprata“. Darbo vieta vis dažniau nėra centralizuota, dėl informacinių, komunikacinių technologijų naudojimo darbo vieta vis dažniau persikelia į darbuotojų būstus (Vidickienė, Melnikienė, 2014). Tai ypač suintensyvėjo COVID-19 pandemijos piko metu ir po jos. Kaimo vietovės vis dažniau atlieka rezidentinę funkciją, formuojasi naujos gyvenvietės. Iki šiol tradiciškai kaimiškomis laikytose vietovėse daugėja gyventojų, kurių gyventojai neturi nieko bendro su žemės ūkiu ar kitomis kaimo ekonominėmis veiklomis. Užimtumas žemės ūkyje išlieka daugiausiai senbuvių kaimo gyventojų ar jų šeimos narių pagrindine veiklos sfera.

Kaimo gyventojų demografinės tendencijos atspindi ir ūkininkų ūkių demografinės charakteristikose. Atlikta ūkininkų ūkių valdytojų pagal amžių (2 pav.) analizė leidžia teigti, kad didžiąją dalį sudaro darbingo, tačiau vyresnio amžiaus ūkininkai. Nors vyresnių kaip 60 m. amžiaus ūkininkų dalis tendencingai mažėja, tačiau jaunų, iki 40 m. ūkių valdytojų dalis išlieka panaši.

2 pav. Lietuvos ūkininkų ūkių valdytojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes 2010–2020 m., proc. (sudaryta autorės pagal Žemės ūkio ir kaimo informacijos centro (2022) duomenis)

Ūkio savininko pensinis amžius dažnai nėra riba, lemianti jo pasitraukimą iš aktyvios veiklos. Net ir sulaukęs vyresnio amžiaus ūkininko savininkas ar kitas šeimos narys aktyviai dalyvauja ūkio veikloje. Neretai ir ūkis būna įregistruotas vyresnio ūkio nario vardu, tačiau kartu darbuojasi ir jaunesni šeimos nariai, tačiau statistikoje šie aspektai neatsispindi.

JAUNŲ ŽMONIŲ KETINIMAI TĘSTI ŪKININKAVIMO TRADICIJAS ŠEIMOS ŪKIUOSE

Gauti tyrimo rezultatai nuteikia optimistiškai. Didelė dalis focus grupių dalyvių žemės ūkio krypties studijas pasirinko labai tiksliai, baigę jas turėjo rimtų ketinimų grįžti į šeimos ūkius ir tęsti veiklą joje (2 lentelė). Dauguma tai trečios kartos šeimos nariai. Palyginus nedidelė dalis focus grupės dalyvių, bent jau artimiausiu metu, neketino įsitraukti aktyviai į ūkio veiklą. Keli iš jų planavo tęsti studijas universitetuose, bet esant poreikiui ir galimybėms prisideda prie ūkio veiklų savaitgaliais ar per atostogas. Keli pasirinko dirbti samdomą darbą su žemės ūkio verslu susijusiose įmonėse. Vienas iš pagrindinių tokio sprendimo motyvų – įgauti įvairiapusiškesnės darbinės patirties, kurią galės pritaikyti vėliau savarankiškoje veikloje. Kitas motyvas – kiti į ūkio veiklą įsitraukę šeimos nariai, kurių skaičius svyravo nuo 2 iki 5, kol kas sklandžiai susitvarkantys su darbais ūkyje.

2 lentelė. Focus grupės dalyvių ketinimai įsitraukti į ūkininkavimo veiklą

Focus grupės	Įsitraukimo į ūkio veiklą ketinimai		Ūkio dydžio svyravimas, ha
	Taip	Ne	
Focus grupė 1	13	5	7–380
Focus grupė 2	18	7	10–900
Focus grupė 3	10	8	40–420

Buvo ir keletas focus grupės dalyvių, kurie visiškai nesiejo savo ateities su ūkininkavimu. Jų ryšys su kaimo vietove, veikla žemės ūkyje – gana silpnas, ankstesnės šeimos kartos ar tėvai tik gyvena kaimo vietovėje, tačiau niekada neūkininkavo. Studijų programos pasirinkimas buvo labiau atsitiktinis nei tikslingas.

Daugumos focus grupės dalyvių ūkiai įkurti XX a. pabaigoje arba XXI a. pradžioje: „ūkis pradėtas kurti 1998 m. ... ūkininkavimo pradžioje buvo laikomos 4 karvės, arklys ir keletas hektarų

žemės, kitaip tariant, nuo to ką perleido tėvai, nes buvo per seni ūkininkauti“, „...ūkininkauti pradėjo 2005 m., perėmęs 16 ha žemės iš savo tėvo.“, „ūkininkas pradėjo ūkininkauti 2007 m., turėdamas 25 ha nuosavos žemės, kurią paveldėjo iš tėvų“.

Perėmę ūkius iš savo tėvų, naujieji ūkio savininkai plėtė dirbamos žemės plotus, didino galvijų bandas, keitė ūkio vystymo kryptis, modernizavo ūkius: *„ūkininkauti pradėta su 16 ha nuosavos žemės, ūkis dirbamos žemės plotus padidino iki 204 ha“; „ūkininkavimo pradžioje pagrindinė ūkio šaka buvo gyvulininkystė, ūkyje buvo auginami galvijai, kiaulės, paukščiai. Metai po metų ūkis augo, buvo įsigyjama žemės ūkio technikos ir labiau kryptama į augalininkystę. Šiandien ūkis dirba 470 ha žemės“; „1995 m. įregistruotas ūkininko ūkis su 20,14 ha žemės. Pradžioje buvo auginamos melžiamos karvės, galvijų prieauglis, veislinės kiaulės. 2003 m. ūkininkas pasirinko mėsinių veislinių galvijų auginimo kryptį. Dirbamos žemės plotas 2018 m. buvo 139,59 ha ir laikoma daugiau kaip apie 150 veislinių galvijų“; „ūkis buvo įkurtas 1999 m. Šiuo metu ūkis nepanašus į ankstesnį, kai tik įsikūrė, nes dabar valdome apie 900 ha žemės bei melžiame 270 juodmargių karvių“; „ūkio veikla pradėta Lietuvos Nepriklausomybės pradžioje, atgavus 12 ha. tėvų žemės. Dabar dirbamos žemės plotas išaugo iki 550 ha, iš jų 350 ha – nuosava“.*

Ūkininkų ūkių augimui ženklų postūmį davė ES struktūrinės paramos lėšos. Daugiau kaip 90 proc. focus grupių dalyvių, kurie yra šeimos ūkių nariai, pažymėjo, kad nuo ūkininko ūkio įkūrimo pradžios buvo įgyvendinti 1–4 investiciniai projektai: *„pirmasis investicinis projektas, buvo pradėtas įgyvendinti 2006 m. Pagal jį ūkininkas įsigijo traktorių Belarus 952.4, purkštuvą bei frontalinį krautuvą. Antrasis įgyvendintas 2010 m., ..., buvo įsigytas lėkštinis skutikas, trąšų barstytuvas bei ... kombainas Vector 420“; „Įgyvendinti trys investiciniai projektai. Atsižvelgiant į technikos trūkumą ūkyje įgyvendinti investiciniai projektai leidžia maksimaliai išnaudoti ūkio gamybinį potencialą ir padidinti veiklos efektyvumą ...Buvo įsigyta traktorius, dvi šienapjovės, sėjamoji, dirvos skutikas, plūgas, grūdų traiskytuvas, akmenų rinktuvas su šakėmis, kuro talpykla, teleskopinis krautuvė, ritininis presas, srutovežis, mėšlo kratytuvas, gyvulių pervežimo priekaba, šėryklos“.*

Atlikta analizė leidžia teigti, kad iš mažų, pusiau natūrinių šeimos ūkių ūkininkų ūkiai išaugo iki verslinių ūkių, su stipria materialine baze, gana nemažais dirbamos žemės plotais. Stiprus focus grupės dalyvių motyvas likti ūkyje ir tęsti jo veiklą patvirtina kitų autorių atliktų tyrimų rezultatus, kad ekonomiškai stiprus ūkis yra patrauklus potencialiems paveldėtojams. Dauguma focus grupės dalyvių išvelgia stiprintinas ūkio veiklos sritis: *„siekiant mažinti ūkio išlaidas tikslinga ateityje įrengti žmoniškųjų išteklių poreikį mažinančius ir gamtą tausojančius įrenginius“; „siūlomi trys augalininkystės technologijų gerinimo sprendimai: trešimas kintama norma, supaprastinta žemės dirbimo technologija ir dirvožemio kalkinimas“; „ūkyje planuojama įgyvendinti keletas sprendimų, pirmiausiai įsigyti javų nuėmimo kombainą, po to, įrengti sandėlius grūdams laikyti ir įsigyti grūdų valomąją“.* Tokie rezultatai rodo stiprų jaunųjų potencialių ūkių paveldėtojų įsitraukimą į ūkio veiklą ir gebėjimą identifikuoti į ūkio stiprinimą orientuotus sprendimus.

Trys focus grupės dalyviai jau buvo įkūrę atskirus savo ūkius. Du iš jų paveldėjo žemę iš senelių, tėvai neūkininkavimo. Vienas nusprendė ūkininkauti savarankiškai, nes tėvų ūkininkavimo metodai *„tradiciniai, nėra pažangūs. Skeptiškai žiūri ir priima naujoves“.*

Atliktas tyrimas parodė, kad kartų kaita ūkininkų ūkiuose vyksta. Tai yra permanentinis ir neišvengiamas procesas. Jaunųjų focus grupių dalyvių rimti ketinimai po studijų įsitraukti į ūkio veiklą, o ateityje perimti jų valdymą, leidžia daryti prielaidą, kad žemės ūkio versle jie išvelgia daug galimybių. Noras ir stipri motyvacija yra pagrindinės varomosios jėgos, leidžiančios įveikti išskylančius iššūkius ir grėsmes.

ISVADOS

1. Ūkininko ūkis dažniausiai yra natūraliai susiformavusi iš kartos į kartą perduodama šeimos verslo organizacija. Ūkininko ūkio gyvavimo ciklas sutampa su ūkio valdytojo gyvenimo

tarpsniais. Potencialaus ūkio paveldėtojo buvimas užtikrina didesnę ūkininko ūkio vystymosi potencialą.

2. Kartų kaitos problematika yra daugialypė ir išlieka aktuali. Pokyčius dažniausiai lemia ne kuris nors vienas, o keletas veiksnių, susijusių tarpusavyje priežastiniais pasekminiais ryšiais. Vienų ar kitų veiksnių daroma įtaka ūkio perėmimui yra labai skirtinga ir individuali.

3. Socialiniai, politiniai, ekonominiai veiksniai lemia, kad tiek ūkininkavimas, tiek gyvenimas kaimo vietovėse tampa vis mažiau patrauklus jauniems žmonėms. Bet išliekanti gana stabili jaunų ūkininkų ir mažėjanti vyresnio amžiaus ūkininkų dalis Lietuvoje rodo nuoseklią kartų kaitą.

4. Stipresni įsitraukimo į ūkio veiklą ketinimai ir motyvai tų jaunų žmonių, kai ankstesnės šeimos kartos nuosekliai plėtojo ir sukūrė ekonomiškai stiprius šeimos ūkius.

LITERATŪRA

1. Alasia, A., Weersink, A., Bollman, R. D., Cranfield, J. (2009). Off-farm labour decision of Canadian farm operators: Urbanization effects and rural labour market linkages. *Journal of Rural Studies*, 25: 12–24.
2. Bertoni, D., Cavicchioli, D. (2016). Farm succession, occupational choice and farm adaptation at the rural-urban interface: The case of Italian horticultural farms. *Land Use Policy*, 57: 739–748
3. Burton, R. J. F., Otte, P. (2022). Promoting climate change mitigation in agriculture: do we need to account for farm family life-cycle? *Journal of Rural Studies*, 96: 270–281, <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.10.006>.
4. Chiswell, H. M. (2014) The Importance of Next Generation Farmers: A Conceptual Framework to Bring the Potential Successor into Focus. *Geography Compass*, 8 (5): 300–312. doi:10.1111/gec3.12131
5. Eistrup, M., Sanches, A. R., Muñoz-Rojas, J., & Pinto Correia, T. (2019). A “Young Farmer Problem”? Opportunities and Constraints for Generational Renewal in Farm Management: An Example from Southern Europe. *Land*, 8, 70. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/land8040070>
6. Grubbström, A.; Sooväli-Sepping, H. (2012). Estonian family farms in transition: a study of intangible assets and gender issues in generational succession, *Journal of Historical Geography*, 38 (3): 329–339, <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2012.03.001>.
7. Hansson, H., Ferguson, R., Olofson, Ch., Rantamäki–Lahtinen, L. (2013). Farmers’ motives for diversifying their farm business – The influence of family. *Journal of Rural Studies*, 32: 240–250.
8. Jasaitis, J. (2009). Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (10): 47–63.
9. Jurkėnaitė, N. (2012). Lietuvos ūkininkų ūkių ekonominio gyvybingumo palyginamoji analizė. *Žemės ūkio mokslai*. Nr. 4: 288–298.
10. Kuliešis, G., Pareigienė, L. (2014). Demografinių veiksnių poveikis kaimo gyvybingumui. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 36 (1): 66–73.
11. Lietuvos statistikos departamentas. (2022). Oficialiosios statistikos portalas, Rodiklių duomenų bazė, Žemės ūkis, kt. – <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?theme=all#/> [2022 12 20].
12. Plank, U. (1964). *Der bauerliche Familienbetriebe zwischen Patriarchat und Partnerschaft*. Stuttgart.
13. Poviliūnas, A. (2008). *Lietuvos žemės ūkio grįžimas į rinkos santykius ir ūkininkijos ekonominė raida*. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
14. Sroka, W., Dudek, M., Wojewodziec, T., & Król, K. (2019). Generational Changes in Agriculture: The Influence of Farm Characteristics and Socio-Economic Factors.

- Agriculture*, 9(12), 264. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/agriculture9120264>
16. Treinys, M. (2002). Kaimo veiklos daugiafunkciškumas ir bendruomenių funkcijos. *Žemės ūkio mokslai*, 4 (priedas): 61–71.
 17. Vidickienė, D., Melnikienė, R. (2014). *Kaimo politikos evoliucija*: monografija. – Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
 18. White B. (2015). Generational dynamics in agriculture: reflections on rural youth and farming futures. *Cah Agric* 24: 330–334. doi : 10.1684/agr.2015.0787
 19. Wójcik, M., Jeziorska-Biel, P., Czapiewski, K. (2019). Between words: A generational discussion about farming knowledge sources. *Journal of Rural Studies*, 67: 130–141, <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.02.024>.
 20. Žemės ūkio ir kaimo informacijos centras. (2022). Lietuvos žemės ūkis: faktai ir skaičiai. – <https://www.vic.lt/> [2022 12 15].

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF GENERATION CHANGE IN FARMS

SUMMARY

Farmer farms are often considered in the context of the family farm concept. In the classic model, the owners of the older generation of the farmer's farm are usually replaced by younger family members. However, in recent years, due to social, economic and political factors, the trends are changing. The problem of generation renewal in farmers' farms is relevant in many countries. The purpose of this study is to assess the challenges and opportunities of generational change in Lithuanian farmers' farms. Both the total number and the number of young people in rural areas are decreasing. In rural areas, the population is increasing, whose inhabitants have nothing to do with agriculture. Employment in agriculture remains the main sphere of activity of the majority of the elderly villagers or their family members. Stronger intentions and motives for involvement in farm activities in the case where the previous generations of the family consistently developed and created economically strong family farms. During the research, the methods of analysis and synthesis of scientific literature, statistical data analysis and summarization, comparison, focus group interviews, and qualitative content analysis were applied.

Keywords: change of generations, farmer's farm.